

інформації, ми цю етапність визначили як умовну, тобто таку, в якій послідовно активізується той або інший тип художньої свідомості. Адже цілком ймовірно, що вже з перших курсів навчання студенти можуть володіти певним рівнем сформованості й міфологічної, й художньої, навіть творчої свідомості, що відповідають аналогічним рівням ментальності. Однак, під час діагностики, а також у подальшому формуванні художньо-ментального досвіду ми виходили з історичної послідовності розвитку типів ментальності і цілеспрямовано зосереджували увагу на тому чи іншому типі, послідовно змінюючи ракурс від первісного фольклорно-міфологічного до художньо-наукового.

Література

1. **Буряк В.В.** Фольклорне, художнє та публіцистичне мислення у контексті інтелектуально-образної еволюції (Форми і методи вираження інформації у творчій свідомості етносу). Дис. на здобуття наукового ступеню доктора філологічних наук зі спеціальностей: 10.01.07 – фольклористика, 10.01.08 – журналістика /Володимир Дмитрович Буряк, Київський національний ун-т ім.Тараса Шевченка. - К., 2003. - с.409; с.30-34.
2. **Гессен С.И.** Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен [Ответственный редактор и составитель П.В.Алексеев]. – М.: "Школа – Пресс", 1995. – С.23-344.
3. **Гершунский Б.С.** Философия образования для XXI века / Борис Семенович Гершунский. – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – 608 с.
4. **Мурашов А.Б.** Ментология как теория и практика ментальности /А.Б.Мурашев //Имя: альманах метаномического опыта. - Томск, 2001. - с.99-103.
5. **Полежаев Д.В.** Ментальность личности и внутренние механизмы динамики социальной направленности [Электронный ресурс] /Д.В.Полежаев // "Credo": Теоретический философский журнал. - №2(20)'00. Режим доступа <http://www.orenburg.ru/culture/credo/20/polezhaev.html>.

УДК 378.4.016.39:398

Вовк М.П.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ У КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

В статье анализируются важные аспекты культурологического подхода в системе подготовки фольклористов-исследователей в классических университетах Украины. Рассматривается трансляционно-трансмутационный механизм культурологического подхода в образовании, который предусматривает фундаментальность получения и переосмысления культурно-фольклорной информации. В рамках этой проблемы исследуются и другие важные вопросы: кристаллизация мировоззренческих ориентиров, формирование адекватной национально сознательной и интернационально-толерантной позиции будущего профессионала, усвоения инсформационно-семиотического наследия культуры в контексте изучения фольклористических и художественных дисциплин.

Ключевые слова: культурологический подход, фольклористическое образование, трансляция, трансмутация, классический университет.

В умовах євроінтеграційної трансформації набула актуальності проблема збереження фундаментальної підготовки фахівців у класичних університетах України. Особливо варто враховувати те, що актуальним аспектом є збереження національних цінностей, духовно вагомих здобутків, автохтонних традицій, що становить фундаментальне завдання фольклористики загалом та дисциплін фольклористичного циклу (історія фольклористики, теорія фольклористики, аналіз фольклорного тексту, музичний фольклор тощо). Тому класична фольклористична підготовка фахівців ґрунтується, на наше глибоке переконання, на кількох фундаментальних підходах, що визначають зміст, структуру, послідовність вивчення дисциплін фольклористичного та мистецького циклу. Найвагомішим з них є культурологічний підхід до аналізу фольклорної традиції у контексті мистецьких, соціальних, естетичних явищ соціуму.

Культурологічний підхід до модернізації освіти, на думку І. Зязюна, має глобальну мету – «формування людини культури, здатної з максимальною ефективністю реалізувати свої індивідуальні здібності і свої інтелектуальні та моральні можливості, якій притаманна потреба і пристрасть до самореалізації. Адже людина культури, – вважає вчений, – це втілення зрізів культурного начала в людині: свободи, гуманності, творчості, духовності, адаптивності» [1, 35-36]. Відповідно фахівець-фольклорист має формуватись також як людина культури – духовна особистість, з високим рівнем

громадянської самосвідомості, яка орієнтована на систему загальнолюдських цінностей, опановує світову і національну культуру, яка здатна до життя в умовах діалогу культур, якій властиве прагнення до життєтворчості.

В українській фольклористиці культурологічний підхід до аналізу фольклорного пласту культури розробляли представники переважно культурно-історичної наукової школи (М. Максимович, І. Срезневський, М. Шашкевич, Я. Головацький, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський та ін.), окремі аспекти аналізувались частково представниками міфологічної (М. Сумцов, М. Костомаров, О. Котляревський та ін.) та психологічної (О. Потебня та ін.) шкіл. Серед сучасних фольклористичних досліджень, які розвивають традиції дослідження народотрадиційної культури у контексті культурологічного підходу, виокремлюються праці Я. Гарасима, М. Дмитренка, Л. Дунаєвської, Н. Шумади, О. Вертія, В. Сокола та ін. У педагогічній науці наявний ряд розвідок, у яких досліджуються універсальні поняття та інструментарій культурологічного підходу в освітній сфері (І. Зязюн, О. Рудницька, О. Семенов, Т. Іванова та ін.). Проблеми культурологічного осмислення мистецьких, соціальних явищ суспільства аналізувались у працях відомих філософів-семіологів: Ю. Лотмана, В. Лобаса, О. Кирилюка та ін. Однак, на нашу думку, малодослідженим залишається питання культурологічного підходу у системі підготовки фольклориста-дослідника в умовах класичного університету. Тому метою статті є аналіз найактуальніших аспектів культурологічного підходу у системі класичної фольклористичної підготовки фахівців.

Культурологічний підхід у системі підготовки фахівців гуманітарного, зокрема філологічного, фольклористичного, етнографічного напрямів, визначається передусім найважливішою функцією культури – інформаційною. Історично сформувались відповідні різновиди спілкування – типи організації культури, які забезпечують пряму передачу інформації чи її професійне переосмислення, аналітичне оцінювання: комунікація, трансляція, трансмутація [3, с. 31-32]. У освітньому контексті (зокрема у сфері класичної фольклористичної освіти) фундаментальну основу складає так званий трансляційно-трансмутаційний механізм передачі та аналітичного оцінювання певної інформації, зокрема фольклорно-традиційної. Зумовлений цей процес тим, що основним режимом трансляції є навчання (воно виражається через передачу старшим поколінням молодшому певного спектру досвіду, масиву знань через різні інституалізовані форми: сім'я, школа, навчальний заклад), а провідний режим трансмутації – пояснення, яке передає відкривач нових ідей, конструкцій, теорій, дослідник, що дійшов певних унікальних, аналітичних узагальнень). М. Петров вважає, що учений, новатор «змушений посилатися на результати попередників, інтерпретувати-трансформувати ці результати, «схиляючи» їх до пояснення нового» [5, с. 115]. Тобто ця теза підтверджує інтерференцію (взаємодію, а точніше – своєрідне накладання) процесів трансляції і трансмутації. Їх взаємодія, на нашу думку, у системі підготовки фольклориста-дослідника в умовах класичного університету передбачає засвоєння традиційного наукового досвіду (методології, здобутків сформованих наукових шкіл, практичних результатів) та формування власного аналітичного підходу до фольклорних явищ, що межує з науковими відкриттями більшої чи меншої вагомості.

Деякі дослідники, зокрема О. Кирилюк, вважають, що «інформаційна функція (передача соціального досвіду) на предметно-практичному рівні знаходить втілення в організації системи навчання і виховання, створенні матеріальних носіїв соціально значущої інформації (бібліотек, картотек, архівів)... Крім того, ця функція отримує розвиток у створенні соціальних інституцій, покликаних сприяти *розвиткові та нарощуванню знання* суспільства в різних галузях його діяльності, тобто культивуванню науки і пізнання» [2, 67]. Власне, поняття розвитку і нарощування знань відтворює сутність трансляційно-трансмутаційного механізму культурологічного підходу у класичній фольклористичній освіті, фундаментальність якої передбачає підготовку духовної, національно та інтернаціонально свідомої особистості, професійно-компетентного, культурно-ерудованого фольклориста – дослідника, науковця, педагога.

Водночас трансляційно-трансмутаційний механізм культурологічного підходу в освіті передбачає очевидну формотворчу сутність системи підготовки фольклористів у класичних університетах, визначає фундаментальність отримання та переосмислення (створення нових узагальнюючих оцінок, результатів) культурно-фольклорної інформації. Але в межах культурологічного підходу в освіті окреслюються й інші аспекти: формування духовності та кристалізація світоглядних орієнтирів, адекватної національно свідомої та інтернаціонально-толерантної позиції майбутнього фахівця, засвоєння інформаційно-семіотичного пласту культури у контексті вивчення фольклористичних дисциплін, освоєння міфо-фольклорної традиції культури через спектр дисциплін мистецького циклу.

Насамперед у контексті культурологічного підходу у підготовці майбутніх фольклористів в умовах класичної університетської освіти вирізняється проблема формування духовності майбутнього фахівця, а з нею й формування культури особистості як інтегрованої властивості, що визначається багатьма факторами: світоглядною спрямованістю, професійною компетентністю, внутрішньою потребою художньо-естетичного осягнення світу тощо. Передусім формування духовності майбутнього фольклориста означає вироблення світоглядної культури особистості, що зумовлює рівень сприйняття духовно-утилітарного культурного досвіду та практичне утвердження у сфері особистої життєдіяльності.

У контексті формування духовності, а з нею і кристалізації світоглядної позиції майбутнього філолога-фольклориста важливою є національно свідомо та інтернаціонально-толерантна позиція особистості. Особлива роль у цьому процесі відведена традиційній культурі у сприйнятті студентами-фольклористами стійких моделей етнічних уявлень та форм поведінки, що є дієвим фактором виховного впливу. «Виховання – це насамперед «вбирання в себе» кожною особистістю культури рідного народу. Вона допомагає передачі, освоєнню і творчому використанню нині суцими поколіннями досвіду попередніх поколінь, забезпечує продовження у віках культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів, творить з вихованця людину даної епохи» [9, с. 295-296.]. У системі підготовки фольклористів в умовах класичного університету крізь призму сприйняття українського, слов'янського та європейського традиційного мистецтва засвоюється механізм колективної (національної) пам'яті, що включає в себе традиційно-народні уявлення про світ та ритуальну сферу життєдіяльності певного етносу. Цей «теоретико-практичний» культурний досвід акумульований у текстах усної народної творчості. У них зосереджені вироблені історично морально-естетичні цінності певного суспільства, які є факторами впливу на духовність молодого покоління, що полягає передусім у «формуванні національної (та інтернаціональної. – *М.В.*) самосвідомості, патріотизму, любові до рідного народу, уявлень про його місце в контексті світової історії, культури» [10, с. 39].

О. Рудницька підкреслила залежність усвідомленості особистістю власної приналежності до національної спільноти та загальної національної культурної традиції як необхідної умови прогресивного розвитку культури: «Усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, генетичного зв'язку з іншими представниками даної групи, уявлення про своє походження, знання особливостей одягу, фольклору, народних промислів, традицій, звичаїв та інших ознак самобутності народу є важливими складовими етнічної культури, що становить вихідні засади національної культури» [7, с. 53]. Вчена дослідила безпосередню залежність «входження» особистості у семіотичне поле (систему художньої символіки свого народу), усвідомлення нею його змісту із формуванням національної самосвідомості, що «є найважливішою ознакою культури особистості» [7, с. 53]. Водночас, на нашу думку, зважаючи на глобалізаційні та євроінтеграційні процеси у системі вітчизняної освіти, зокрема й фольклористичної у класичних університетах, актуальною проблемою залишається формування адекватної інтернаціональної світоглядної позиції майбутнього фольклориста, так як людина культури має засвоювати традиційний культурний досвід людства, переосмислювати його надбання та досліджувати універсальні механізми культури на різних етапах людської цивілізації в цілому.

Особистість, осмислюючи та засвоюючи певний культурно-естетичний досвід, безпосередньо стикається із сферою мистецької освіти, яка здійснює визначальний вплив на розвиток інтелектуально-емоційних компонентів духовного становлення особистості, сприяє формуванню цілісного культуровідповідного світосприйняття та реалізації його у практичній діяльності.

Неодноразово вчені наголошували на тому, що саме мистецтво наділене специфічною функцією – формувати світогляд особистості, а з нею – сприяти підвищенню рівня її духовного розвитку. Світоглядна функція різновидів мистецтва репрезентується через осмислення результатів художньо-естетичного осягнення дійсності, втілених у мистецьких творах. Саме через їх безпосереднє вивчення, розуміння формується духовність особистості. На думку О.П. Рудницької, з цим поняттям «співвідноситься світоглядна позиція, яка санкціонує культурний спосіб життя, констатує сутність культури як сферу загальнолюдських цінностей і у такий спосіб виступає критерієм справжнього людського прогресу» [6, с. 48-49]. Продуктивність впливу культурних надбань на духовний розвиток особистості забезпечується через мистецьку освіту: або шляхом рефлексійної самоосвіти, або розгалуженою системою мистецьких дисциплін у навчальних закладах різного типу, зокрема й в умовах класичної фольклористичної освіти.

Призначення філософії мистецької освіти – віднайти способи духовно-практичного осягнення результатів діяльності людини у різних сферах етнічного та світового мистецтва. У системі проблематики філософії мистецької освіти як «науки про закономірності цілеспрямованого процесу та результату опанування художніх цінностей та пов'язаного з ним розвитку особистості засобами

мистецтва» виокремлено три групи: «перша пов'язана з розкриттям сутності художньої творчості, специфіки засобів виразності, їх символічної природи, особливостей різновидів мистецтва в їх численних вимірах і формах, культурних традицій тощо; друга стосується основ сприйняття та розуміння мистецтва, природи його естетичного переживання, взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних чинників у процесі інтерпретації художніх творів; третю групу становить соціологічна та культурологічна галузь знань, спрямована на розкриття специфіки суспільного життя мистецтва, об'єктивно-реальних художніх цінностей, а також соціальних функцій мистецької освіти» [6, с. 33-34].

Протягом багатовікового періоду культура нації утворила цілісний спектр світоглядних символів: починається цей процес з прообразів етнічної міфології та розвивається у сучасному мистецтві. Національні образи світу (часто підсвідомі), стереотипи поведінки, психічні реакції або оцінки певних подій чи осіб завжди є відображенням етнічної ментальності, тобто того, що можна назвати «духом народу». Відтворені вони безпосередньо у фольклорних текстах. Вивчаючи та засвоюючи народнопоетичні зразки, особистість сприяє збереженню механізму спадковості поколінь, яке визначається «не тільки матеріальним виробництвом, але у духовно-культурними факторами, наслідуванням культурних цінностей» [8, с. 27]. Таким чином, світоглядні позиції особистості мають стати дієвим механізмом світосприйняття, що втілюватимуться у певній практичній діяльності (передача здобутого досвіду наступним поколінням, створення «офольклоризованих» результатів власної творчості чи набуття науково-методологічного інструментарію аналізу «відфольклоних» явищ соціуму тощо. Усе це підтверджує дієвість трансляційно-трансмутаційного механізму у системі підготовки фольклориста у класичних університетах.

У межах культурологічного підходу у системі підготовки фахівців, зокрема й майбутніх фольклористів, на особливу увагу заслуговує інформаційно-семіотична концепція культури. На думку О. Рудницької, «кожне явище культури є носієм особливого смислу, що зберігає і передається у вигляді знаків... Такими знаками, систему яких досліджує семіотика, є слова людської мови, тобто природні вербальні мови спілкування людей, а також знаки штучних мов, зокрема засоби вираження різних видів мистецтва: ноти, фарби, лінії, рухи, ритм, композиція художнього твору тощо. Їхнє конкретне сполучення створює знаково-відображувальну систему, що кодує і передає певний зміст, тобто художню інформацію» [7, с. 50].

У контексті інформаційно-семіотичної концепції культури акцентується увага на інтеграційних процесах різних видів мистецтва, які викликають особливий інтерес професійних фольклористів, зважаючи на сучасні соціокультурні умови (у майбутніх фольклористів-дослідників має виробитись методологічний інструментарій щодо аналізу сучасних культурних чи псевдокультурних явищ). У цьому аспекті актуальним явищем є фольклоризм, який може охоплювати всі рівні ідейно-естетичної структури мистецького твору (чи продукту!). Одним із універсальних методологічних прийомів є інтерпретація певного образу на основі асоціативного пошуку його смислових виявів. Ключовим у цьому процесі є поняття смислу. У смисловій палітрі виокремлюється основне значення образу, що визначає його суть (денотат) та кілька додаткових, часто переносних значень, які інтерпретатор (в цьому випадку – майбутній фольклорист-дослідник) повинен уміти «відшукати» на основі власних асоціацій, знань усної народної традиції, фольклорних та етнографічних асоціацій, міфологічної картини світу тощо (образи-уявлення). Таким чином, формується смисловий ряд відповідного образу, який визначає авторський концепт – основна детермінанта, що обґрунтовує ідейну наповненість «відфольклорного» образу.

У контексті проблеми фольклоризму твору художня інформація передусім акумулюється в художньо-виражальних засобах. Їх безпосереднє або модифіковане використання автором у стилістичному вимірі твору свідчить про дієвість міфологічної системи уявлень, «фольклорної» картини світу. Це в свою чергу визначає стабільність механізму колективної пам'яті (поняття Ю. Лотмана [4, с. 103]). Відповідно, митець, використовуючи фольклорно стилізовані прийоми, відтворює народні уявлення про певні явища, звідси – підтримує традиційність світосприйняття. Завданням фольклориста-дослідника є визначення специфіки авторського світогляду крізь призму фольклорних ремінісценцій, асоціацій.

Отже, культурологічний підхід (а з ним й інформаційно-семіотична концепція) до визначення змісту, проблематики, методології дисциплін фольклористичного циклу в умовах у класичних університетах України створює фундаментальні підвалини для фахової підготовки фольклористів-дослідників, зокрема для формування їх світоглядних орієнтирів, національно свідомої та толерантно-інтернаціональної позиції, загальної ерудиції, науково-дослідного інструментарію щодо аналізу фольклорних і «відфольклорних» явищ тощо. Одним із аспектів культурологічного підходу

до підготовки фольклористів, який вимагає подальшого дослідження, є аналіз змістово-проблемної складової дисциплін фольклористичного циклу.

Література:

1. **Зязюн І.А.** Естетичні засади розвитку особистості // Мистецтво у розвитку особистості: Монографія / За ред., передмова та післямова Н.Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с. С.14-36.
2. **Кирилюк О.С.** Світоглядні категорії граничних підстав в універсальних вимірах культури. – Монографія. – [Текст] – / Дев'яносто років Національній академії наук України. / До восьмидесятиріччя Володимира Іларіоновича Шинкарука / Олександр Сергійович Кирилюк. – Одеса: Центр гуманітарної освіти НАН України. Одеський філіал, 2008. – 416 с.
3. **Лобас В.Х.** Українська і зарубіжна культура: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 224 с.
4. **Лотман Ю.М.** Несколько мыслей о типологии культур // Избранные статьи: В 3-х т.: Статьи по семиотике и типологии культур. – Т. 1. – Таллин; «Александра», 1992. – 479 с.
5. **Петров М.К.** Язык, знак, культура. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. – 328 с.
6. **Рудницька О.П.** Педагогіка: загальна та мистецька. – Навчальний посібник. – К.: ТОВ «Інтерпроф», 2002. – 270 с.
7. **Рудницька О.П.** Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібн. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
8. **Смікал В.О.** Роль мистецтва у формуванні світоглядної культури особистості // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя: Психолого-педагогічні науки. Ч. 3. – Ніжин, 1999. – С. 25-28.
9. **Ступарик Б.М.** Національна школа: витоки, становлення: Навч.-метод. посіб. – К., 1998. – 336 с.
10. **Філіпчук Г.Г.** Українська етнокультура у змісті національної загальної та педагогічної освіти. – Чернівці, 1996. – 322 с.

УДК 378.22: 615.851

Федій О.А.

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ МИСТЕЦЬКИМИ ЗАСОБАМИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГА

В статті розглядаються особливості використання сучасних арт-терапевтичних технологій формування гармонічних, творчих взаємозв'язків людини з навколишнім світом у професійній підготовці спеціалістів педагогічних професій.

Ключеві слова: естетотерапія, арт-терапія, професійне образование, педагогічна діяльність, творчий потенціал особистості.

Стратегічна ідея освіти ХХІ століття спрямована на виховання людини гуманістичного типу, вільної та самодостатньої. Водночас освітній процес ускладнюється характерним для постіндустріального суспільства антикатарсисним фоном, що створюється численними неконтрольованими чинниками інформаційного, соціально-економічного, політичного, культурно-екологічного та інших напрямів. Своєрідною протидією такому негативу є *естетотерапевтична освіченість* сучасного педагога, що будується на засадах філософії, етики, естетики, психології, психотерапії та особистісно орієнтованої освітньої парадигми.

Нині естетичному контексту психолого-педагогічної підготовки педагога належить визначна роль. По-перше, естетичне є одним із засобів якісного вдосконалення людської природи: естетичне виховання є невід'ємною складовою загального виховання людини, яке спрямоване на формування певної моделі її ставлення до світу. По-друге, сьогодні естетичне набуває особливого функціонального значення в життєдіяльності людини. Через свою унікальну *саногенну* (зцілюючу, оздоровчу) функцію воно надає їй можливість відновлення єдиної картини світу, чим повертає до стану психологічної стійкості (М. Кіященко). Тому проблема естетотерапевтичної підготовки педагога потребує науково-практичного вирішення.

Здійснений нами філософсько-онтологічний аналіз основних складових естетичної системи Всесвіту дозволив виділити основні видові групи естетотерапії за критерієм основного засобу впливу: види естетотерапії природними, соціальними та мистецькими засобами. Особливий інтерес педагогічної науки з точки зору масштабності та ефективності гармонізуючого впливу на учасників